

HZ. ÂDEM İLK İNSAN MIDIR?¹

İsmail Yakıt

Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi (E.) Öğretim Üyesi

Kur'an'da Hz. Âdem

Âdem kelime olarak Sami dillerine mensup bir kelime-
dir. İbranca “âdamâh” sözü “ekili alan” demektir ve kök olarak
“âdem” “kızarmak” mastarından gelmektedir. Verimli toprağın
renginin kızıl olmasına yapılan bir analogiyle “kızıl toprak” an-
lamındadır. Nitekim Arapça'da da “toprak ve yeryüzü” anla-
mına gelmektedir. İsim olarak, semavi dinlere mensup toplu-
luklar tarafından ilk insan ve ilk peygamber olduğuna inanılan
ve künyesi “ebu'l-beşer” (insanlığın atası) olan bir şahsiyetin
adıdır ki buna da Hz. Âdem denmektedir.

Hz. Âdem hakkında yanlış inançlar ve efsaneler oldukça
çoktur. Özellikle Allah'ın yeryüzüne toprak almak için sıra-
sıyla Cebrael, Mikail ve İsrail adındaki büyük melekleri gön-
derdiği ve onların istenen toprağı getiremeyip sonra ölüm me-
leğini gönderdiği onun her çeşit topraktan birer avuç getirdiğı
ve Allah'ın bu toprakları çamur yaparak 80 yıl şekilsiz bıraktığı,
güneşte kuruttuğı ve sonra şekil vererek 120 yıl daha ruhsuz

1 Sorunun detaylı yanıtı için: İsmail Yakıt, *Kur'an'ı Anlamak* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2003), 47-101. Makalede verilen ayetlerin daha detaylı tahlili için Meâl'e başvurunuz: İsmail Yakıt, *Kur'an-ı Hakîm Meâlî Semantik Analizli Açık-lamalı ve Yorumlu* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020).

birakarak bilahare ruh verdiği ve böylece canlanıp ilk insanın meydana geldiği ve adının Âdem olduğu, eşi Havva'nın onun kaburga kemiğinden yaratıldığı, cennette zina ettikleri, yılan hikayesi, başka bir gezegenden yeryüzüne düştükleri, Âdem'in Serendib adasına, Havva'nın Hicaz'a düştüğü vs. hususundaki söylentilerin İslami hiçbir mesnedi yoktur. Bu hususta bu rivayetleri haklı çıkaracak ne bir ayet ve ne de sahih bir hadis mevcuttur. Bu rivayet ve efsanelerin kaynağını Yahudi, Süryani ve diğer Hristiyan menşeli kaynaklar oluşturmaktadır. Muharref Tevrat'ın "Hilkat" bahsinin Yahudi ve Süryaniler tarafından yapılmış yorumları zamanla İslam toplumuna girmiş ve yapılan tefsir ve kısas-ı enbiya ile ilgili kitaplarda yer alan "İsrâiliyât" denen menkıbeleri vücuda getirmiştir.

Yaratma mı, halife tayini mi?

Kur'an'da insanın yaratılışı ile Hz. Âdem'in "Allah'ın halifesi" olması meselesi ayrı ayrı konular içermektedir. Kur'an "Biz insanı çamurdan yarattık:" (Hicr, 15/26) ayetiyle hem Hz. Âdem'in hem de bugünkü insanın maddi varlığının orijininin toprak olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan bakıldığında "Âdem" kelimesi ile "insan" kelimesi Kur'an'da sinonim bir görünüm arz etmektedir, bu husus daha ziyade "Allah'ın halifesi" kavramında gerçekleşmektedir. Bu itibarla Kur'an Âdem'in bütün insanlığın ilk biyolojik babası olduğu konusu üzerinde hiç durmaz. Âdem'in halifeliği konusu, onun şahsında bütün insanlığın halifeliği ve diğer yaratıklara mümtaz kılınması konusudur.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا
مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي
أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

“Hani Rabb’in meleklerle: “Ben yeryüzünde bir halife tayin etmekteyim” dediğinde onlar da: “Orada fesat çıkarmakta ve kan dökmekte olanı mı tayin ediyorsun? Halbuki biz seni hamdinle tespih ediyor ve seni takdis ediyoruz” dediklerinde Allah da “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim” dedi.” (Bakara, 2/30)

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن طِينٍ

“Hani Rabbin meleklerle: “Ben çamurdan bir beşer yaratmaktayım ...” dedi.” (Sad, 38/71)

Bu durumun farkında olmayan hemen hemen her müfessir veya mütercim (Bakara 2/30)’da Hz. Âdem’in insanın biyolojik babası olduğundan bahsedildiğini düşünerek kontekste aykırı şöyle tercüme etmektedirler:

“Hatırla o vakte kim Rabbin meleklerle “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Melekler de “Orada kan dökecek fesat çıkaracak birini mi yaratacaksın? Halbuki biz seni hamdinle tespih ediyor ve seni takdis ediyoruz” dediler. Allah da “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim” dedi.”

Öncelikle bu ayette yaratma söz konusu değildir. Zira fiil olarak “ce’ale halifeten” “bir halife tayin etmek” demektir. Yaratma çoktan bitmiş beşeriyet yeryüzünde faaliyet icra ediyor, artık halifelik tayininden bahsedilmektedir. Halbuki Hz. Âdem’i insanlığın biyolojik babası sayanlar, bu ön yargı ile ayette yaratma manası vermektedirler. Aynı nedenle bu olayı, Cenab-ı Hakk’ın gelecekte yapacağı bir iş olarak anlamışlardır. Halbuki “cailun fi’l-ardı halifeten” “halifeyi tayin etmekte olan” ya da “tayin eden” demektir.

Yeryüzünde bu ayetin insanın yaratılışı ile ilgili olduğunu zannedenler, meleklerin sözlerine de yukarıda görüldüğü gibi istikbal manası vermişlerdir. Kaldı ki bu ayette yedi adet muzari

fiil (şimdiki ve geniş zaman kipi) ile yine şimdiki zaman anlamında bir adet ism-i fail olan kelime vardır. İşte tarihi meal ve tefsir yanlışlığını devam ettirenler bu fiillerin üçü ile ism-i faili hiçbir sebebi olmaksızın gelecek zaman kipiyle tercüme edip diğerlerine şimdiki zaman manası vermişlerdir. Böylece aynı ayet içinde geçen bu fiillerin arasındaki zaman ahengini bozuyorlar ve güya Allah'ı zaman konusunda bir tenakuzda bırakıyorlar. Halbuki mana, hal sigasıyla (muzari=şimdiki zaman kipi) “orada fesat çıkarmakta ve kan dökmekte olanı mı halife tayin ediyorsun?” dur. Çünkü insanın yaratılması daha önce gerçekleşmiş ve melekler insanların bu fiilleri yapmakta olduklarını söylemektedirler. Burada insanın halife olarak ifade edilen “sorumluluk sahibi” bir varlık olarak görevlendirilmesidir.

Hz. Âdem ilk insan mı?

Bu konudaki yanlışların bir sebebi de Kur'an'da “Beni Âdem” tamlamasının sıkça kullanılmasıdır. Buradan hareketle Âdem'in insanlığın ilk babası olduğu sonucuna varılmıştır. Halbuki Kur'an'da yine aynı tabirle “Beni İsrail” ifadesi de yer alır. Buna rağmen o kavim tamamen nesep itibarıyla İsrail (=Hz. Yakup)'un oğulları değildirler. Aynı şekilde “Beni Âdem” tabirine de nesep bağı anlamı verilmesi doğru değildir. Zira Arapça'da “Beni” tabiri onu takip eden onun sünnetinde olan için kullanılır. Keza Kur'an'da Müslümanlara hitaben Hz. İbrahim için “Babanız İbrahim” (Ebîkum İbrahim) tabiri kullanılmaktadır. (Hac, 22/78) Buradan Hz. İbrahim'in bütün Müslümanların biyolojik babası olduğu anlamı çıkarılmamaktadır. Baba tabiri de önder, lider vs. anlamındadır.

Hz. Âdem'in biyolojik anlamda ilk insan olduğu ön yargısına sebep olan diğer bir yanlış ise, Hz. Âdem'in ve eşi Havva'nın

(Havva'nın adı Kur'an'da geçmez.) yaratılışı ile ilgili olduğu iddia edilen ayetlerin yorumları hakkındadır. Âdem'in ilk insan olduğunu iddia edenler, şu ayete yanlış bir anlam vermektedirler.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا
زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten/özden, cevherden yaratan ve ondan da/aynı cevherden de, eşini yaratan ve her ikisinden de çok sayıda erkek ve kadınlar çıkaran Rabbinize karşı sorumluluk bilincinde olunuz!...” (Nisa, 4/1)

Bu ayette insanların tek bir nefisten yaratıldığı söz konusudur. Fakat müfessirlerin çoğu, hatta hepsi “nefs-i vahide”den Âdem, “zevceha” tabirinden de Havva'nın kastedildiğini söylerler. Halbuki ayette buna delalet eden hiçbir sarahat yoktur. Çünkü “nefs-i vahide” Âdem'in müradifi değildir. Âdem özel isim olarak “marife” nefis vahide ise “neke”dir. Âdem müzeker (erkek), bu tabir ise müennes (dişi). Öte yandan (A'raf, 7/189-190) ayetlerinde aynı ifadelerle “nefs-i vahide”den bahsedilmektedir. Nefs-i vahideden yaratılan ve eşi de ondan var edilenin Allah'tan salih bir evlat istedikleri, Allah'ın kendilerine istediklerini vermesine rağmen o ikisinin Allah'a birçok şirk koştuğu ifade edilmektedir. Şu hâlde “nefs-i vahide”yi “Hz. Âdem” olarak yorumlamak mümkün değildir. Nefs-i vahide, insanı meydana getiren prensip, su veya nutfe (sperm) anlamındadır. (bkz. İ. Yakıt, Kur'an 'da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi, S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 5, s.9 vd; Ayrıca Kur'an'a Anlamak, s. 47-66)). Zira Kur'an, bu ayetlerde Âdem'in yaratılışından bahsetmemektedir.

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“Muhakkak ki İsa meselesi Allah katında Âdem meselesi gibidir. Onu da topraktan yarattı. Sonra da “ol” dedi, o da olur.” (Ali İmran, 3/59)

Kur’an’ın Hz. Âdem’in yaratılışından bahsettiğini sananlar ayete “Allah Âdem’i topraktan yarattı” manasını vermişlerdir. Onlara göre bu ayette Hz. Âdem’in ilk insan oluşuna delil vardır. Halbuki ayet cümle semantiği açısından ele alındığında durumun böyle olmadığı görülecektir. Söz konusu ayette Ehl-i Kitap’ın Hz. İsa’ya uluhiyet atfetmesi ele alınmıştır. Onlar sadece babasız olması hasebiyle İsa’ya uluhiyet atfediyorlardı. Allah da onlara mademki sizin indinizde sadece babasız olan İsa’ya uluhiyet atfediyorsunuz da yine size göre hem anasız hem babasız olan Âdem’e niye uluhiyet atfetmiyorsunuz? diyerek topraktan gelen bir varlığa uluhiyet atfedilemeyeceğini beyan etmektedir.

Ayette geçen “indallah” tabiri de çok önemlidir. Bu ifade yukarıdaki meselenin bir, “indelbeşer” yani insanlar tarafından yorumlandığını bir de “indallah” yani Allah katında gerçek yorumunun bulunduğunu ve insanlarınkinden farklı olduğunu gösterir. Bu kayıtla beraber ayette vurgulanmak istenen şey, her insanın orijini olan toprağın Hz. Âdem ve Hz. İsa’nın da orijini olduğudur. Böylece “halakahu” ibaresindeki “hu” zamiri Hz. İsa’ya racidir. Yani “Onu (İsa’yı) da topraktan yarattı”. Topraktan yaratılan hiçbir kimseye de uluhiyet isnadı mümkün değildir. Ayrıca ayet Hz. Âdem’in anasız babasız yaratılması ile de ilgili değildir. Nitekim şu iki ayet de Hz. Âdem’in ilk insan olmadığına işaret eder.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ

“İnsanlar tek bir topluluktü. Daha sonra Allah onlara müjdeleyici ve uyarıcı peygamberler gönderdi...” (Bakara, 2/213)

Ayette insanların kök birliğine sahip tek bir topluluk olduğu, sonra da kendilerine peygamberler gönderildiği ifade ediliyor. Hz. Âdem ilk peygamber olduğuna göre ondan önce insan cinsinin bulunması zorunlu hale gelmektedir.

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ

“Allah Âdem ‘i, Nuh ‘u, İbrahim ve İmran sülalelerini alemler üzerine seçmiştir”. (Ali İmran, 3/33)

Görüldüğü üzere ayet, Âdem’in “seçildiğini” ifade ediyor. Âdem benzerlerinden oluşan bir topluluk içerisinde bulunmalı ki seçilme imkânı mevcut olsun. Yani ayete göre, İbrahim sülalesi ile İmran sülalesi diğer sülalelerin arasından seçilmiştir. Nuh da diğer Nuhların yani kendi benzerlerinin arasından seçilmiştir. O halde Âdem de diğer Âdemlerin (yani kendi benzerlerinin) içinden seçilmiş olmalıdır. Bu da onun ilk insan olmadığını, aksine, bir toplulukla beraber yaşarken seçildiğini ve peygamber olarak gönderildiğini gösterir.

Görüldüğü gibi (Bakara, 2/30)’da anlatılan “halifelik” meselesi, insanın yani beşer cinsinin yaratılışından tamamen farklıdır. Bu ayetlerde, insanlığa hilafet makamı verilmiştir. Âdem bunun temsilcisidir. Yani Âdem’ in şahsında halifelik temsil edilmektedir. Anlaşılması gereken bunun ne olduğudur. Âdem kıssası, Kur’an’da birkaç yerde anlatılırken, bu kıssa içinde yer alan Âdem ise, halifeliği temsil eden bir karakterle sunulmaktadır. Ancak, Kur’an bu hususta bize çok açık ve geniş bilgiler vermemektedir.

Öncelikle ayetlerden, meleklerin bu makamı elde etme isteğinde oldukları anlaşılmaktadır. Onlar, “Biz seni hamdinle

tespih ediyor ve seni takdis ediyoruz” sözleriyle hilafete daha layık olduklarını ima ediyorlar. İnsanın fesat çıkarıcı ve kan dökücü olmasıyla, kendilerinin tespih ve takdis edici olmalarını kıyaslayarak hilafete talip olmaktadır. Fakat Allah, “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim” diyerek halifeliğin tespih ve takdis ile olmadığını ifade etmektedir. Diğer yandan Cenab-ı Hakk’ın Âdem’e “esma”yı talim edip, melekleri bununla imtihan etmesi ve onların da “esma”yı bilememeleri ise hilafetin, takdis tespih ve ibadet ile olmayıp ilim ile olduğunu göstermektedir. Kur’an halifelik hakkında kesin bir şey söylemese de bu hususta birçok yorum yapılmıştır. Bize göre halifelik hükümranlık anlamında olup o da “esma”yı talim hakikatinde gizlidir.

Esmanın öğretilmesi

Âdem’e öğretilen isimler konusuna müfessirler oldukça zengin yorumlar getirmektedirler. Onlardan bir kısmına göre, “esma”dan maksat “müsemmiyat”tır. Yani bütün varlıkların adlarıdır. Mevlâna Celaleddin’e göre “esma”dan kasıt: Zahirde cisimler, batında isimlerdir. Diğer bir görüşe göre, Allah’ın insana istisnasız bütün ilimleri yapma kapasitesini vermesi ve bu kabiliyetiyle insanın onu her yerde kullanabilmesi ve her varlığa adını verebilmesidir. “Esmâ”yı talimin yer aldığı ayette bazı hususlar dikkati çekmektedir.

Âdem’e “esma”yı öğreten, bizzat Allah’tır. “Allame Âdeme’l-esmâe” “Âdem’e isimleri öğretti”. Bu iş için öğretti fiili kullanılmıştır ki; “tef’îl” kalıbı bir işin tedricen ve zaman içerisinde yapıldığını gösterir. “Esmâ”ya “kulleha” bedelinin getirilmesi, ona isimlerin tümünün öğretildiğine delalet ediyor.

Bir diğer durum ise, Allah’ın meleklerle “Bunların isimlerini bana haber verin” derken “hâulâi” işaret zamirini kullanmasıdır

ki; bu zamir, haber verilmesi istenen şeyin orada göz önünde olduğu intibainı veriyor.

Ayrıca “aradahum” ifadesindeki “hum” zamiri müzekker kullanılmış olup ayette geçen açık bir mercii de yoktur. Bu karinelere arz edilen şeylerin; müsemmiyat olduğu ve bunları gören meleklerin, onların isimlerini bilemedikleri anlaşılmaktadır. Bu bir anlamda “kavram”lardır. Ayrıca, onların “Senin bize öğrettiklerinden başka bizde bir ilim yoktur” demelerinden, bunun bilgiye ait ve Allah tarafından bildirilmesiyle bilinen şeylerden olduğu da ortaya çıkıyor ki; biz, “esma”yı öğrenmenin Âdem için bir vahiy olabileceğini de düşünebiliriz.

Burada akıl ve vahiy bilgisinin bir bileşkesini görmekteyiz. Şöyle ki; varlıkların isimlerini bildirmek, ancak onları tanımak ile mümkündür. Tanımak ise onları tanımlamaktır. Tanımın oluşması için önce zihinde tasavvur oluşmalıdır. Dolayısıyla duyu ve akıl vasıtasıyla zihinde oluşan tasavvurlar, varlıkların zihinsel formlarıdır. Buradan hareketle hangi formun hangi varlığa ait olduğu ve ne olduğu bilinmelidir. Dolayısıyla akıl, bu varlık hakkında hükmünü verecek ve tanımını yapacaktır. Böylece varlığı belirleme, onu tanıma ve onu diğerlerinden ayırıcı olan isminin verilmesiyle mümkündür. Bu özellik kesin bilginin veya ilmin temelidir. Zaten meleklerin cevabından onlarda bu hususun eksikliği görülmektedir. Onlar, varlığı tasavvur etseler de tanım yapmıyorlar. Yani ilim üretme yeteneğine sahip değiller. Akıl ve vahiy kaynaklı bu husus sadece insana verilmiş olup, insan bu iki kaynakla ilmin ve teknolojinin yolunu açmış ve tabiata ve içindekilere hükmetme yetkisini kazanmaya yani bir anlamda halifelğe layık olmuştur.

Secde

Meleklerin Âdem'e secde etmeleri konusunda kaynaklar, asıl secdenin Allah'a yapıldığı Âdem'in ise sadece bir kıble olduğu görüşündedirler. Ancak secde, itaat anlamına da geldiğinden bütün varlıkların insanoğlunun emrine verildiği anlamını da bulabiliriz.

Kur'an'da bu konu yedi yerde geçmektedir. Bu ayetleri özellikleri itibarıyla iki grupta mütalaa edebiliriz. İlk grup ayetlerde (Hicr, 15/30 ve Sa'd. 38/73) "Beşer" lafzı kullanılmıştır. İkinci grupta ise, (Bakara, 2/34; A'raf, 7/11; İsrâ, 17/61; Kehf, 18/50; Taha, 20/116) kendisine secde edilmesi gereken kişinin, ismi sarih şekilde "Âdem" olarak zikredilmiştir. Bu iki ayet grubu arasındaki bir diğer fark, ilk grupta beşere akli melekeler anlamında ruh üfürme tabiri geçerken, ikinci grup ayetlerin sonrasında cennetle ilgili mevzulardan, (yasak ağaç, Âdem ve eşinin şeytan tarafından aldatılması, v.s.) bahsedilmektedir.

Birinci gruba Hicr suresinin 15/28-31. ayetlerini örnek olarak verebiliriz.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ

"Rabbin melekeler "Ben yeryüzünde balçıktan bir insan türü (beşer) yaratmaktayım, ona insan şekli verip, ruhumdan üfürdüğümde ona secdeye kapanın" demişti. İblis hariç melekelerin hepsi secde ettiler, o, secde edenlerle beraber olmaktan çekindi."

İkinci ayet grubuna örnek olarak da Taha suresinin 20/116 ayetini zikredebiliriz.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى

“Meleklerle Âdem’e secde edin demiştik, iblis hariç hepsi secde ettiler. O çekindi.”

İşte bu temel farklılıklar Kur’an’da iki secde emrinin olduğunu göstermektedir. Söz konusu secdelerden biri tekvini, diğeri ise teklifidir. (Kevnî ve şer’î) Şeytan her iki secdeye de aynı gerekçelerle itaat etmemiş ve yüz çevirmiştir.

Yukarıda ifade edildiği üzere meleklerin itaat edip şeytanın ise isyan ettiği bu secde olayı iki defa vuku bulmuştur. Mevzuyu bu şekilde ele almak fenomenolojik olarak namazdaki iki secdenin hikmetini de açıklayacaktır. Aynı şekilde Kur’an’da yer alan tilavet secdelerinin de bir kısmı tekvini, bir kısmı da teklifidir.

Sa’d suresinde geçen “ruhun üfürülmesi” olayı insan türüne akli melekeler verilmesidir. Yani ruhi bir meleke olan insan aklı önünde varlıkların ve melekelerin secdesidir. Bu birinci secdedir. İkinci secde çok sonra Hz. Âdem’in şahsında gerçekleşen halifelik alayındadır. Yani Âdem’e öğretilen isimlerin bir diğeri tabirle insana öğretilen ilmin önünde yapılan secdedir. Kısaca ilahi kaynaklı olan insan aklı ve ilmin önünde melekelerin secdesi iki kere vuku bulmuştur. Buradan Tanrı’nın Kur’an’da evrensel anlamda iki secde emrinin olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı da evrensel bir ibadet olan namazın her rekâtında iki defa secde edilmektedir.

Şeytanın her iki secdeye isyanında şu hususlar dikkati çekmektedir. (İsra, 17/61)’de “Çamurdan yarattığına mı secde edeceğim?” sorusu ile sanki Allah’ın bu emrinin yanlış olduğunu ima etmektedir. İkinci yanlışı ise:

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ
وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ

“Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten onu çamurdan yarattın.” sözüyle insanın orijini ile kendi orijini mukayese etmesidir: Her ne kadar Kur’an bu olayı anlatırken “ateşin topraktan daha üstün olduğu” öncülünü zikretmese de şeytan söz konusu iddiada bulunarak kendisinin Âdem’den daha üstün olduğu sonucuna varmakta ve bunu da secde etmeyişi- nin gerekçesi saymaktadır.

Şeytanın, secdeden yüz çevirmesi Kur’an’da fiske ve küfür ile nitelendirilmiştir.

Şeytanın fiske (Kehf, 18/50) tekebbüründen dolayı, küfrü (Bakara, 2/34) ise Allah’ın emrini yersiz bularak O’na cevr isnat etmesinden dolayıdır. Yani şeytan “çekinmesi, kibirlenmesi ve secde etmemesi” sebebiyle kafir olmuş değildir. Onun küfrü, Allah’ın emrini beğenmeyerek, ona zulüm isnat etmiş olmasındandır. Bir diğer ifadeyle Allah, ona göre, emri ters veriyordu. Asıl secde kendisine yapılmalıydı. Zaten “Ben ondan daha hayırlıyım” ifadesinin altında yatan fikir de buydu.

Öte yandan meleklerin tabiatı konusunda da fikir yürütülmüştür. Bazı hadislerle göre hava, rüzgâr gibi birtakım tabiat kuvvetleri melek kategorisinde ele alınmıştır. Hal böyle olunca Âdem’e secde eden melekler veya bir diğer tabirle insana secde eden meleklerin tabiatı ve fonksiyonları temyiz edilmeyerek “bütün melekler” dendiğine göre, buradan bütün varlıkların insanın emrine ve hizmetine verildiğini anlamak mümkündür.

Cennet

Âdem’in vahiy aldığı ve imtihan edildiği cennet hakkında tefsirlerde birçok mülâhazalar bulmak mümkündür. Bir kısmında

söz konusu cennetin ahirette müminlerin gireceği cennet, hatta bunun “cennetül-adn” ve “cennetül-huld” olduğu gözlenmekteyken, bir kısmı da bunun yeryüzünde bir mekân olabileceği fikrine yer vermektedir.

Cennet, Kur’an’da 147 defa geçen bir kelime olup bunun 117’si ahiretteki cennet için kullanılmıştır. Geri kalan kısmı ise yeryüzünde bir bahçe anlamına gelmektedir. Gerek bu analogiyi yapanlar gerekse ölümden sonra müttakilere vadedilen cennetle Âdem’in cennetini mukayese edenler onun yeryüzünde hatta Âdem’in yaşadığı yerin adı olduğunu savunmuşlardır. Nitekim söz konusu cennetin dünyada olduğunu savunanlar haklı olarak şu maddelerle ifadeye çalışıyorlar:

- 1- Âdem’in halife tayin edilmesi yeryüzünde olmuştur.
- 2- Allah’ın Âdem’i yaratıp sonra semaya çektiğine dair bir haber yoktur.
- 3- Ahiretteki cennete şeytanın girmesi veya orada olması düşünülemez.
- 4- Ahiretteki cennette yasak söz konusu değildir.
- 5- Ahiretteki cennette herhangi bir yükümlülük yoktur, teklifi bir yer değildir.
- 6- Ahiretteki cennette emre itaatsizlik söz konusu değildir.
- 7- Ahiretteki cennette zaten ebedilik vardır. Ayrıca ölümsüzlük aranmaz.
- 8- Ahiretteki cennette, yalan, vesvese, aldatma ve isyan yoktur.
- 9- Ahiretteki cennete girenlerin herhangi bir şekilde oradan çıkmaları söz konusu değildir.

Âdem’e ve eşine verilen “Ey Âdem sen ve eşin cennette otur” (Bakara, 2/35) emri zaten Âdem ve eşinin orada olduğunu

gösterir. Yani dışarıdan oraya girmedikleri, orada oldukları ve oturmaya devam etmeleri gerektiği anlamına gelir.

Bütün bu hallerde belirtilen sebeplerden dolayı Âdem'in cennetinin ahirette gidilecek cennet olmadığı ve onun yeryüzünde bir bahçe olduğu anlaşılmaktadır.

Âdem'in cennetinde de her türlü nimetin var olduğu hatta çeşitli sıkıntılardan ve problemlerden emin olduğunu şu ayetlerden anlıyoruz:

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَصْحَىٰ

“Muhakkak ki senin için orada acıkmak, çıplak kalmak, susamak ve güneşten yanmak diye bir şey yoktur.” (Taha, 20/118-119)

Ayrıca Âdem, bulunduğu cennette ölümsüz olmayı da arıyordu. Nitekim şu ayette görüleceği gibi şeytan Âdem'in bu düşüncesinin gerçekleşmesine yardımcı olmak bahanesiyle telkinde bulunuyor:

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ
وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ

“Şeytan ona vesvese verdi. “Ey Âdem, sana ölümsüzlük ağacını ve çökmeyen saltanatı, göstereyim mi? dedi.” (Taha, 20/120)

Ayrıca görülüyor ki Şeytan da içeride istediği gibi dolaşıp, rahat bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir.

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْآتِهِمَا وَقَالَ
مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَن تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ
الْخَالِدِينَ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا

الشَّجْرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ
وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجْرَةِ وَأَقُلُّ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ
لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ

“Şeytan kendilerine gizli olan çirkinliklerini ortaya çıkarmak için ikisine de vesvese verdi ve “Rabbiniz size bu ağacı, ancak melek olmayasınız veya ebediyen kalanlardan olmayasınız diye yasakladı.” dedi ve “Elbette ben sizin hayrınızı isteyenlerdenim” diye her ikisine de yemin etti. Şeytan o ikisini hataya düşürdü ne zaman ağacı tattılar, ikisinin de çirkinlikleri ortaya çıktı. Bunun üzerine her ikisi de cennet yaprağıyla Üzerlerini kapatmaya başladı. Rableri kendilerine; “Ben sizin ikinize de şu ağacı yasaklamamış mıydım ve Şeytan her ikinizin de apaçık bir düşmanıdır dememiş miydim? “ diye seslendi. (Araf, 7/20-22)

Bütün bu ifadeler Âdem’in cennetin ölümünden sonraki cennetle doğrudan bir alakası olmadığı arzda bir yer olacağı fikrini kuvvetlendirmektedir.

Ayrıca Âdem’in cennette ölümsüzlük araması, ölümü daha önce tanıdığı anlamına gelir ki; bu da Âdem’in ilk insan olmadığı konusunda bize bir fikir verir. Zira Âdem ilk insan olsaydı, ölümü görmeden ölüm ve ölümsüzlük hakkında bir bilgiye sahip olmadan nasıl ölümsüzlük teklifinin peşine düşerdi.

Âdem’in cennetin yeryüzünde olduğunu savunanların başında İbn Abbas, Vehb b. Mühebbih, Süfyan b. Uyeyne, Ebu Hanife ve arkadaşları, İbn Kuteybe, Ebu Müslim el-İsfehani gibi meşhurlar gelmektedir. (İbn Kayyim, Hadi, s.25 vd.)

Yasak ağaç

Cennette Âdem ve eşine yasak edilen ağaçla ilgili olarak pek çok yorumlar yapılmıştır.

Tevrat, bu ağacı “iyilik-kötülük” yani hayır ve şerri bilme ağacı olarak, tavsif etmiştir. Yine Tevrat’a göre yılan “bu ağaçtan yerseniz ölürsünüz” diyerek Âdem ve eşini uyarmıştır.

Kur’an’ın yasak ağaca yaklaşımına gelince; Allah Âdem’e hitapla şöyle buyuruyor:

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

Bakara, 2/35

“Ey Âdem, sen ve eşin cennette oturun, orada dilediğinizden bol bol yiyin, ancak bu ağaca yaklaşmayın. Yoksa ikiniz de zalimlerden olursunuz.”

Bazı rivayetlerde bu ağacın buğday, elma, üzüm, zeytin veya hurma ağacı olduğu söylenmektedir. Fakat ağacın cinsi Kur’an’da belirtilmemektedir. “Her türlü nimetlerden dilediğiniz gibi yiyin” emrini veren Allah, sadece bir ağaca yaklaşılmasını yasaklamaktadır. Bu bağlamda yasak ağaca “yaklaşmayın” anlamında “la takraba” ifadesi kullanılmıştır. Kur’an’da bu ifade haram olan işler için kullanılır. Mesela; “zinaya yaklaşmayın”, “yetim malına yaklaşmayın”, “sarhoşken namaza yaklaşmayın” gibi. (İsra, 17/32, 34; Nisa, 4/43) Bütün bu ifadelerle haramı işlemek şöyle dursun onlara yaklaşılması bile yasaklanmıştır. Dolayısıyla mezkur ayette yasaklanan ağaçla kastedilen de ikinci bir emre kadar Âdem ve eşine yasak getirilmiştir. Bazıları bu emrin Âdem ve eşinin birbirlerine yaklaşmamaları, yani cinsel ilişkide bulunmamaları anlamına geldiğini söylerler.

Burada ağaç, cinsel ilişkiye benzetilmiştir. Her ikisinde de dalanma yani üreme ve çoğalma vardır. Nitekim burada hakikat daha iyi anlaşılсын diye ağaç (şecere) sembolüyle ifade edilmiştir.

Şeytan, Âdem ve eşine vesvese vererek içinde buldukları halden çıkmalarına sebep olmuştur. Bu, Kur'an'da şöyle geçmektedir:

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ

Bakara, 2/36

“Şeytan o ikisinin ayaklarını kaydırıp içinde buldukları durumdan çıkardı.”

“Şeceretü'l-huld” nesil ağacı olarak anlaşılabilir. Menar Tefsiri'nde bu ağaç, neslin devamını ve ölümsüzlüğünü anlatır. İnsanoğlu ferdi hayatının bir gün sona ereceğini bilir ve buna engel olmak için ebedi hayatın yollarını arar. Hayatın devamını kendi neslinde arar ve yine kendi neslini yıkılmayan bir saltanat olarak görür. Bununla neslinin devamını sağlar. Her ne kadar ferdi olarak bunu başaramayacağını bilse de nesil olarak başarabileceğini görür. Neslini böylece ebedi kılar ve yıkılmaz bir saltanatı elde eder demektir. Böylece, insan çocuk sahibi olarak neslini devam ettirir. Yani bir nevi neslinde ölümsüzleşmiş olur. Aynı zamanda nesil sayesinde tükenmez bir saltanata da sahip olur.

Bu ağacı bir sembol olarak anlamak Allah'ın fiilleri açısından da daha uygun olur. Şayet sembol anlamı verilmezse bu ağacı Allah'ın “hazihî” işaret zamiriyle ifade etmesi ciddi bir problem doğurur. Bu işaret zamirinin kullanılmasından Âdem ve eşinin zihninde o ağaca karşı bir meyil olduğu anlaşılıyor. Allah da zihinlerindeki işaretten “bu ağaca yaklaşmayın” diyor. Bu da Âdem ve eşinin o ağacı bildiklerini gösterir. Nitekim

Bakara 2/181’de “şu şehre girin” emrindeki işaret zamirinden de onların o şehri bildiği ve ona yöneldiklerinin anlaşılması gibi. Ayrıca yukarıdaki ayette geçen “ağaç” olarak ifade edilen “şecere” kelimesi harf-i tariflidir. Yani bilinen ve zihinde formu olan bir kavramdır.

Âdem ve eşi yasak ağaçtan yediklerinde avret yerleri görülmüştür. Buradaki çıplaklık maddi veya manevi, anlamda olabilir. Manevi anlamda olursa, günah işleyen bir insanın psikolojik durumu anlatılmış demektir. Bu durumda mana, Âdem, günah işlediğini fark edince yalnızlık hissi duymuş ve kendisini savunmasız bulmuştur. Dolayısıyla çıplak oluşu bu psikolojik halin ifadesi olur. Bir başka deyişle Âdem’in ilahi bir cezbe halinde ve bir mutluluk yumağı içindeyken yasağı çiğnemesiyle bu halin kendisinden kaybolduğunu ve psikolojik bir yalnızlık ve çıplaklık hissetmiş olduğunu anlayabiliriz.

Âdem’in cennetinde her türlü nimet bulunmasına rağmen, bir de yasak ağacın konulması, irade eğitimiyle ilgilidir denilebilir. Zira, insanın o zamana kadar iradî tecrübesi yoktu. İrade kontrolü de ancak yasaklarla kazanılabilir. Allah’ın yasakladığı bu fiili insan Allah’a verdiği ahdi unutmak ve şeytana uymak suretiyle işlemiştir. Bu yasağı çiğnedikten sonra, ilk zihni tecrübesini geçirmiştir.

İnsan daha önce irade terbiyesi almamıştı. İrade tecrübesi, zihni alıştırmaları arttıkça artacaktı. Bunun için de bir muhakeme gerekliydi. Zira muhakeme ruhun dışı açılan bir kapıdır. Bu kapıyla insan bedeni hareketlerine istikamet verebilir ve sonunda gerçek kimliğine kavuşur. İnsan söz konusu yasağı ihlal ile ilk zihni tecrübeyi geçirmiş oldu. Muhakemesiyle de yaptığının farkına varıp, şuuruna kavuşmuş ve tevbe etmiştir.

Ayette, bu fiili işlerlse zalimlerden olacakları bildirilmiştir. O halde ilahî yasağı çiğneyenler, kendilerine zulmetmiş olup, hatalarını örtmeye çalışır ve çare ararlar. Âdem de hatasını anlamış ve tevbe etmiştir.

“Yasak ağaç” konusunda, Kur’an’ın insanlığa vermek istediği bir mesaj vardır. Allah’ın getirdiği bu yasak, Âdem ve eşi hakkında varid olmuştur. Daha önce İblis yapması gereken bir emri yapmamış, burada ise Âdem, yapılmaması gereken bir emri yapmıştır. Bu iki husustan, emre itaatsizliğin, şeytanî; yasağa itaatsizliğin, beşerî karakterleri yansıttığı anlaşılmaktadır. Yasağı Âdem ve eşi, şeytanın telkiniyle çiğnemişlerdir ki, bu da beşerî vasfın bir diğer özelliğini gösterir. O, bir yandan melekleri kendine secde ettirebilecek kadar yücelebilirken, öte yandan şeytanın oyununa gelebilecek kadar zayıftır.

Tevbe

Pek çoğunun zannettiği gibi tevbe hadisesi “hubuttan/düşüşten sonra” değildir. Âdem, cennetteyken tevbe etmiştir. Tevbesi Allah tarafından kabul edilmiş fakat cennetten çıkarılmıştır. Çünkü ayetin sibakından anlaşılan onun yeryüzüne halife/sorumluluk sahibi bir vekil olmasıdır. Her halükârda Âdem bu vazifeyi yerine getirecekti.

O halde “tevbe” hubuttan öncedir ve kabul edilmiştir. Tevbenin kabulünden sonra topluca (Âdem, eşi ve şeytana) çıkın denilmiştir. Burada şu soru akla gelebilir. Tevbe kabul edildiği halde neden cennetten çıkarıldılar? Cevap olarak “misyon değişikliği ve halife olması için” denilebilir. Şayet yasak ağaçtan yememiş bile olsalardı yine çıkarılacaklardı. İbnü’l-Arabî ekolüne ait tefsirlerde Âdem=Kalb, Havva=Nefs-i emmare, İblis=Vehm kuvveti, Ağaç=Vehm-i batıl, Cennet=Ruh

aleminin seması, olarak kaydedilmiştir. Bu sembolik tefsire göre bütün bu olaylar insanın varlık aleminde ceyran etmektedir.

Şeytani duygu, uzakta değil kendi nefsi isteklerimizde yaşamaktadır. Tevbe ise nefsi duygularla, onlara hakim oluncaya kadar mücadele etmektir. Sadece dil ile değil davranışlarla da bunu göstermektir. Âdem'in tevbe etmesi (Bakara, 2/37) "Âdem Rabbinden kelimeler almıştır." ifadesi vardır. Burada kelimelerden kasıt bir nevi vahiydir ki nasıl tevbe edileceği ve neler denileceğini öğrenmiştir. Tevbe, yaptığından pişman olup, nefsi duygularla mücadele edebilmedir. Aksi takdirde şeytan insanı bu duygularıyla aldatır.

Bu ayetlerde Âdem'in yasağı çiğnemesi ve tevbe ederek affedilmesinin anlatılmasından murat, Allah tarafından emredilen şeyleri terk eden kişi şayet tevbe ederse affedileceğinin bildirilmesidir. Allah'ın sıfatlarının tamamı kainatta tecelli eder. Allah'tan affını isteyenler için de ilgili sıfatlar tecelli etmektedir. Nitekim bu görüşü destekleyen bir hadiste de şöyle denilmektedir:

لَوْ أَنَّكُمْ تُذُنُّونَ لَذَهَبَ اللَّهُ تَعَالَى بِكُمْ وَخَلَقَ خَلْقًا يُذُنُّونَ فَيَعْفُرُ لَهُمْ

(Müslim, Tevbe, 9/2748)

"Şayet siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizi toptan helak eder, günah işleyen, ardından da tevbe eden bir kavim getirir ve onlara (Tevvab ve Rahman sıfatlarıyla) mağfiret ederdi."

Fuzûli: "İnsanın günahsız olmasını düşünemeyiz, yoksa melekten farkı kalmazdı, insanın günah işlemesi tabiatının gereğidir. Bu da Allah'ın bir kanunudur." demektedir.

Hubut

Kur'an, Âdem'in tevbesi kabul edildikten sonra bir "hubut"tan bahsetmektedir. Hubut, H-B-T filinin mastarıdır.

Hubut, gözden düşmek, düşmek ve inmek manasına gelmektedir. Fahreddin Razi, “bir halden başka bir hale geçmedir.” der. Âdem’in cenneti gökyüzünde diyenler için yukarıdan aşağı inişi, yeryüzü cenneti diyenler için de yer değiştirmesi manasına gelir.

Reşit Rıza, el-Menar’da “Hubut, hissi ve manevidir” der. M. İkbâl, “Âdem’in cennetten hubûtu, gayr-i ahlakî bir husus ihtiva etmez” der. Bu hubutun hedefi daha çok insanın yetişiyle alakalıdır. İlkel bir halden şüphe ve itaatsizliğe mütemayil, bağımsız bir “ben”in şuuruna sahip olmaya aittir. Hubut, ahlaki bir çöküntü değil, bilakis insan için kendi şuurunun ilk aydınlık uyanışının sade bir şuura geçişidir. Ferdi sebeple, kendinde doğuşun hissi ile tabiat rüyasından uyanışıdır. Bir nevi tabiat rüyasından uyanarak kendi varlığının farkına varmasıdır. İlahî sistem, Âdem nesli için bir mücadele ve uğraş hazırlamıştır.

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

(Bakara, 2/38)

“Biz onlara, topluca oradan inin. Tarafımdan size bir hidayet gelecektir. Kim benim hidayetime tabi olursa, onlar için korku ve hüzm yoktur” buyrulur. Buradan anlaşılan şeytan ve insan arasında ferdi bir mücadele vardır. Bu mücadele sırasında ilahi vahiy insana destek vermektedir. İnsan, halife ve bu mücadelenin galibi olarak vaadedilen hidayeti, ebedi mutluluğu hatta hubutu olmayan bir ikbali kazanma şansına sahiptir. Nitekim Hz. Peygamber: “اللهم غبطا لا هبطا” “Ya Rabbi hubutu olmayan bir ikbale eriştir” diye de dua etmiştir.

İşte bundan dolayı Hz. Âdem ve eşi tekrar Tanrı'ya yöneldi ve tevbe ettiler.

قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَعْفُوْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

(A'raf, 7/23)

“Ey Rabbimiz biz nefsimize zulmettik. Eğer sen bizi bağışlamaz ve acımazsan biz gerçekten hüsrana uğrayanlardan oluruz ...” diyerek yalvardılar. Allah da onları affetti ve hubut emriyle onlara bir başka görev ve sorumluluk yükledi. İnsanın temel görevi ve gayesi halifeliktir. Hubut bir ceza değil bir görevden diğerine geçiştir. Âdem'in günahı, afla karşılanmıştır. Bu anlamda hubut bir lütuf ve insanın asıl görevine geçiştir, insanoğlunun bu asıl görevi bir insan olan Âdem'in ruhunda da tecelli etmiştir. O, Peygamber olarak beşerî görevlerini de yerine getirmiştir.

Âdem'in cennetten hubutu ile yeryüzünde insanın ilk ortaya çıkışının bir bağlantısı yoktur. Bu kıssanın hedefi daha çok insan terbiyesi ile alakalıdır. İlkel bir halden, şüphe ve itaatsizliğe mütemayil, bağımsız bir ben şuuruna sahip olmaya geçişi gösterir. Hubut insanın kendisinde aydınlık ve sade bir şuurun oluşumunu belirtir.

“Hubut” emri, Şeytanın Âdem ve eşini aldatmasından hemen sonra verilmiş, ardından Âdem Rabb'inden kelimeler alarak tevbe etmiş ve tevbesini kabul eden Allah ikinci defa hubut emrini vermiştir. Bu durumda birinci emir hüküm olup (Bakara, 2/36), ikinci hubut emri (Bakara, 2/38) ise bu hükmün infazıdır. Bu ayırımın farkında olmayanlar, tevbenin hubuttan sonra olduğunu zannetmişlerdir. Halbuki hubut, Âdem tevbe ettikten sonra gerçekleşmiştir.

Hristiyanlık, Âdem'in bu "hubutu" ile "asli suç" adını verdiği bir doktrin meydana getirerek, dünyaya gelen her insana Âdem'in günahını ödeme sorumluluğunu yüklerken İslamiyet, özellikle Kur'an, bunun aksine herkesin kendi günahını kendisinin çekeceği hükmünü verir.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

(Enam, 6/164)

"Kimse kimsenin yükünü çekmez" ayeti gereğince, her doğan çocuk temiz ve masumdur. M. İkbâl, asli suçtan dolayı lanetlenmiş bir varlığı kabul etmez. "Sorumluluk yüklenen insan ilk itaatsizliğinden tevbe ederek affedilmiştir" der. Kur'an'ın yeryüzünü lanetli bir yer olarak görmediğini ifade eder. Zaten Kur'an ayetleri de bir kimsenin suçundan dolayı başkasının cezalandırılmayacağını açıkça ifade eder.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَاحْشَوْا يَوْمًا لَّا يَجْزِي وَالِدٌ عَن وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَن وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ

(Lokman, 31/33)

"Ey insanlar! Rabbinize karşı sorumluluk bilincinde olunuz, babanın oğluna, oğulun da babasına bir şey ödeyemeyeceği bir günden korkunuz. Muhakkak ki Allah'ın vaadi gerçektir/haktır. O hâlde sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o aldatan da sakın sizi Allah'la/O'nun adıyla aldatmasın."

Cennet, nimeti; ağaç, isyan tabiatını sembolize eder. Dolayısıyla cennetle ağaç arasındaki bu ilişki, insandaki nimet ve nankörlüğü anlatmaktadır. Yani her insanda devam edegelen nimet ve küfran ilişkisinin mücadelesidir.